

UDK:635.1 /.9.

**MANZARALI CHINOR (*PLATANUS ORIENTALIS*) QALAMCHASIDAN
KO'PAYTIRISH USULLARI VA RIVOJLANISHI**

Yulbasov Avazbek Muhtarovich¹
Nazirjonov Ibrohimjon Anvarjon o'g'li²
Inomjonov Shuhrat Nematjonovich³
avazbekakayulbarsov@gmail.com¹
nazirjonovi@mail.ru²
shuhratinomjonov8@gmail.com³
O'rmon xo'jaligi ilmiy-tadqiqot instituti
Andijon filiali ilmiy xodimlari

Annotatsiya: Maqolada turli sharoitlarda manzarali chinor (*platanus orientalis*) urug'ni unib chiqishi va rivojlanishi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalari keltirilgan. Bunda manzarali sharq chinori urug'larini biogomusda undirib ko'chat tayyorlash samarali ekanligi aniqlangan va tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar. O'rmon, sharq chinori, ko'chat, nihol, chinor, agrotexnik talablar, unib chiqish, rivojlanish, variant, urug'

Annotation: The article presents the results of studying the germination and development of seeds of the oriental plane tree (*Platanus orientalis*) under various conditions. At the same time, it was established and recommended that the preparation of seedlings by collecting eastern maple seeds into biohumus is effective.

Keywords: Forest, oriental maple, sapling, sapling, maple, agrotechnical requirements, germination, development, variant, seeds

Respublikamizda barcha tarmoqlarda olib borilayotgan islohotlar qatorida o'rmon xo'jaligida ham bir qancha islohotlar amalga oshirilmoqda. Buning natijasida o'rmon ekinlar strukturasi yangicha tizimi joriy qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 oktyabrdagi PQ-4850-son «O'zbekiston Respublikasida o'rmon xo'jaligi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida» gi qarorida madaniy o'rmonzorlar tashkil qilish jumladan manzarali daraxtini o'stirish, ko'paytirish va uning xom-ashyosini tayyorlash sohasini rivojlantirish bo'yicha alohida chora tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda noyob manzarali daraxtlarini yetishtirish va ularni ko'paytirish manzarali noyob ko'chatlar bazasini shakllantirish ishlarini amalga oshirish bo'yicha keng ko'lamdagi tadbirlar bajarilmoqda. Bugungi kunda yurtimizda dekorativ daraxt sifatida ko'chalar, dam olish maskanlari, xiyobonlar landshaft dizaynida foydalanib kelinmoqda..

Respublikamiz xududlarida o'rmon xo'jaliklarini tashkil etish, ularni maydonlarni kengaytirish va rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamda ishlar olib borilmoqda.

Respublikamizda chinor daraxtini yetishtirish hajmi urug'lik zahiralarning shakllanish darajasi va ularni yetishtirishning mintaqaviy agrotexnologiyalarining ishlab chiqarilmaganligi bilan belgilanadi. Shu bois chinor ko'chatini biologik xususiyatlarini aniqlash va ularning yetishtirishda samarali usullarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Tadqiqot ishlari natijalari asosida chinor ko'chatlarini yetishtirishning agrotexnologiyasi ishlab chiqilmoqda. Ularni amaliyotda qo'llash olingan natijalar asosida sifatli xom-ashyo olish imkoniyatini yaratiladi.

Chinor daraxtini oilasi faqat bir turkumdan - Chinor (*Platanus*) turkumidan iborat bo'lib, uning vakillari yopiq urug'lilaming eng qadimiy turlaridan biri hisoblanadi. Chinorlar tez o'sishi bilan ajralib turadi, 30-40 m balandlikkacha o'sib, tekis rivojlangan tanasiga ega bo'ladi. Barglari yirik, shakliga ko'ra zarang barglariga o'xshash. Chinorlar bir uyli. Mevalari dumaloq sharchalar sentabr-oktabrda pishib yetiladi va bahorgacha daraxtda saqlanadi. Bahorda ular atrofga yoyilib shamol yordamida tarqaladi.

Ushbu turlardan tashqari O'zbekiston sharoitlariga (*Platanus OriyentalsL.*) zarang bargli chinor turi introduksiya qilingan va ko'kalamzorlashtirishda keng foydalaniladi. Chinor turli tuproq sharoitlarida o'stirish, uning rivojlanishi yetishtirish agrotexnologiyasini o'rganish bo'yicha O'rmon xo'jaligi ilmiy tadqiqot instituti Andijon filiali ilmiy xodimlari tomonidan chinor qalamchasidan ekish muddatlari, miqdorlari va ekish usullarining ularning o'sishi, rivojlanishi o'rganish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bormoqda. Agrotexnik tadbirlar – ekish muddatlari va me'yorlari, ekish usullari, o'simliklarni sug'orish va oziqlantirish muddatlari va usullari o'rganilmoqda. Chinor qalamchalarini bahorda ekib, ularning o'sishi, rivojlanishi o'rganilmoqda. Qalamchalarning yaxshi tutib ketishi va rivojlanishi uchun ularga o'tqazishdan oldin ishlov beriladi. Asosiy maqsad ekilgan qalamchalarda ildiz hosil bo'lishini tezlashtirishdir. Hech qanday ishlov berilmay o'tqazilgan qalamchalarning bir qismi tutmasligi, yana bir qismi dastlab barg va novda chiqarib keyin qurib qolishi mumkin. Bunga sabab, asosan ildizning hali yaxshi shakllanmaganligidir. Ildiz hosil bo'lish bilan yangi novdalarning o'sishi o'rtasidagi mutanosiblik buzilsa, ya'ni ildiz kechroq shakllansa qalamcha quriydi. Mart oyi boshlarida qalamchalarni ekishdan oldin qalamchalarni ular ko'milgan joyidan kovlab olinadi.

a)

b)

1 rasm. Ekish uchun tayyorlangan chinor qalamchalaria) *Qalamchalarni tayyorlash jarayoni* b) *Qalamchalarni ekish jarayoni*

Ularning holati tekshirilgach, sogʻlomlari pastki kurtagi ostidan (agar kesilgan joyida oqish boʻrtamalar paydo boʻlmagan boʻlsa) kesib yangilanadi va ildizchalar paydo boʻlishini tezlashtirishda oʻstiruvchi moddalardan foydalanish mumkin. Bunda qalamchalarning tuproqqa ekiladigan qismi MPK, Karnavinning 0,15-0,20% li eritmasiga 1-2 sutka solib qoʻyiladi.

Qalamchalar odatda mart boshlarida, ob-havo iliq kelganda esa maxsus ish qurollari yordamida olingan egatlarga ekiladi. Agregat oldiga oʻrnatilgan egat ochgich 20 sm chuqurlikda egat ochadi. Ekish chuqurligi 12-15 sm. Tuproqqa ishlov berish hamda yetishtirilgan koʻchatlarni mexanizatsiya yordamida qazib olish qulay boʻlish uchun qalamchalar, asosan 70-80-90 x 10-12 sm sxemada ekiladi. Ekilgan qalamchalarning tutib ketishi uchun ularni darhol sugʻorish ishlarini amalga oshirish zarur.

Dastlabki sugʻorish qalamchalar ekib boʻlingach martda, keyingilari aprel-mayda (2 martadan), mayda (2-3 marta), iyulda (2 marta), jami oʻsuv davrida 10-12 marta sugʻoriladi. Qalamchalarning yaxshi rivojlanishi uchun, ular oʻsuv davrida 2-3 marta oziqlantirilantirish lozim. Dastlabki oziqlantirish boshlangʻich oʻsish davrining boshlarida amalga oshirilib bunda azot, fosfor, va kaliy singari organik mineral oʻgʻitlardan foydalanish mumkun.

Xulosa:

1. Manzarali chinor (*Platanus*) darxti qalamchalaridan unib chiqishi va rivojlanishi boʻyicha oʻtkazilgan tadqiqotlar va yuqori koʻrsatkichlarga ega boʻlganligini koʻrsatadi.

2. Oʻtkazilgan tadqiqot natijalari boʻyicha manzarali sharq chinori qlamchlarini 12-15 sm chuqurlikda, 70-80-90 x 10-12 sm sxemada ekish va qalamchalarning tutib ketishi uchun ularni darhol sugʻorish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 oktyabrdagi PQ-4850-son «O'zbekiston Respublikasida o'rmon xo'jaligi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida» gi Qarori
2. O'zbekiston Respublikasining “O'rmon to'g'risida”gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida” gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli farmoni //O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda.
3. Dendrologiya A.K.Qayumov, E.T.Berdiyev, Toshkent Fan texnologiya 2012 yil B. 25–28
4. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS VOLUME – 28 | ISSUE-5
May – 2023 I.A.Nazirjonov, A.M.Yulbasov, X.M.Sultonov